

for den engelske regerings holdning til Slesvig-Holsten problemet. I sit bidrag til Festskriftet til Erik Arup (som han redigerede sammen med undertegnede) *Danmark og den polske opstand 1863* tog han ogsaa et enkelt punkt af Danmarks forhold til udlandet op til behandling, men hovedvægten i hans forfatter-skab falder paa hans behandling af en lang række økonomiske, sociale, merkantilistisk-politiske og statsfinansielle problemer, som han gennem grundig arkivforskning og ved de anlagt synspunkter har kastet meget nyt lys over.

Til dette forsøg paa en karakteristik af historikeren Albert Olsen skal føjes nogle ord om hans personlighed. Her vil meningerne skilles. Hvor gensidig tillid var opnaaet, var Albert Olsen let at arbejde sammen med. Men han kunde som faa vende vran-gen ud, naar han mente at møde uvilje og mangel paa respekt for det standpunkt, han indtog i et eller andet spørgsmaal. Der-ved kunde skabes vanskeligheder ikke mindst for ham selv. Var han blandt dem til hvem han folte sig knyttet gennem arbejds-fællesskab og venskab eller blandt de unge historikere, som han selv havde oplært, kom alle hans gode egenskaber frem. Venskab og gensidig tillid rakte her ud over meningsforskel, det være sig paa det ene eller andet omraade. Det er denne Albert Olsen, som den lille kreds, der i aarene efter 1945 udgjorde Historisk Forenings bestyrelse, vil huske.

Astrid Friis.

Fhv. lektor, dr. phil. h. c. Th. A. Müller, der døde 10. januar 1950 84 aar gammel, begyndte som orientalist og religionshisto-tiker og indførte som saadan synspunkter fra England, der dengang var nye i Danmark. Kristian Erslev interesserede sig for ham, men chancen for en universitetskarriere forpassedes. »Jeg var for doven!« sagde Th. A. M., naar han talte derom, og mente dermed, sikkert rigtigt, at ensidig koncentration om et enkelt speciale ikke var hans bestemmelse. Det gjaldt om ham selv, hvad han siger om Ambrosius Stub (1927): »Ikke bestemte tids-bundne forhold interesserer ham, men menneskelivets almindelige og dybeste forhold, der er nogenlunde ens til alle tider«.

I sin ungdom havde han skrevet et par saglige anmeldelser af Vodskovs Natur- og Sjæledyrkelse. Som gammel, da han efter omfattende studium af Vodskovs papirer karakteriserede ham i Dansk biografisk Leksikon, var det ikke saa meget forskeren Vodskov, der drog ham, som mennesket, hvis væsen i dets »dy-beste grund rummer dunkle punkter«. Mennesket i »dets stilling

til liv og død, venskab og kærlighed, frygt og haab, timelighed og evighed», var efterhaanden blevet centrum for alle Th.A.M.s vidtstrakte undersøgelser. Om genstanden var almuelivet paa Læsø (1895), forestillingssættene i folkevisen (1900), det primitive hos Homer (1915), »proletardrengen» H. C. Andersen, Thorvaldsen (1940) eller Shakespeare, sigtede han altid tværs gennem konvention, uden om »lærde og taabelige metoder», paa umiddelbar kontakt med den menneskelige kerne. Han ironiserede gerne over »hævdvunden indviklet og forrykt lærdom» og bekendte sig til bon sens — en styrke og en begrænsning —, han valgte sig som ung til motto Goethes: »Die Natur ist einfacher als ein Mensch begreifen kann», og til det sidste fastholdt han, at alt ægte — uanset dets dimension — i sit væsen er simpelt og ens; derfor fremhævede han hos Vodskov som hos Stub og Thorvaldsen det fælles træk, at de med samme naturlige samfølelse omgikkes mennesker fra »tilværelsens yderkanter», de fornemste og deres modsætning. Det var ham kært at se Thorvaldsen tilskrive en tugthusfange, der havde anmodet om hjælp (hvad han fik): »Deres Velbyrdighed». Han vilde selv utvivlsomt have gjort det samme.

Videnskabeligt beror Th.A.M.s betydning paa arbejderne om det 18. aarhundredes aandsliv, særlig paa Holbergstudierne, der med rette paa hans meget gamle dage indbragte ham Videnskabernes Selskabs guldmedalje og æresdoktoratet fra Københavns universitet. Han var alsidig orienteret i tidens europæiske tankeverden og forenede dermed et intimt kendskab til den danske samtids reaktion derpaa. Hans hensigt laa paa linje med en almindelig tendens i tiden til at rehabilitere en periode, der med uberettiget ensidighed blev kaldt fornuftens aarhundrede. Fremstillingen af det 18. aarh.s aandsliv i »Det danske Folks Historie» V—VI (1928—29) og »Schultz Danmarkshistorie» III—IV (1942) udmærker sig ved kyndighed, klogskab og klarhed, selvom den næppe bringer noget egentlig nyt. Karakteristisk for Th.A.M. er den betydning han tillægger pietismen som verdslig kulturfaktor, dens gennembrud af klassevæggen, dens forening af høj og lav i samme menneskelige fællesskab.

Nyt stof og nye synspunkter bragte derimod paa mange maader Holbergstudierne. De begyndte tidlig (1905) og satte deres første smukke blomst i *Holbergportrætter* (1918), en ikonografisk undersøgelse, der for første gang stillede og løste problemet om de overleverede Holberg-billeders forhold til modellen og til hinanden. Det var en fin kildekritisk studie i den af Th.A.M. saa højt vurderede Kristian Erslevs aand. Følgende afhandlinger kæmmede og

mikroskoperede derpaa alt kendt materiale til Holbergs biografi, idet de tillige stadig fremdrog nyt stof; aarelange, taalmodige arkivstudier var Th.A.M.s lyst. Hensigten var en totalrevision, der udførtes med front til to sider. Dels opløstes det fra romantiken (N. M. Petersen, Rønning, G. Brandes) arvede billede af Holberg som det ensomme, misforstaaede og forfulgte geni; dels modbevistes norske forskeres (Olsvig, Oscar Albert Johnsen) forsøg paa at gøre Holberg til en fremmed i Danmark. Th.A.M. godtgor, hvorledes Holberg i København netop kom ind i en kreds af livlig interesserede, vaagne og europæisk orienterede mænd, der havde gjort de samme rejser, som senere han og studeret de samme moderne bevægelser, som han blev berømt ved at popularisere. Det for ham særlige er ikke hans skrifers indhold, men deres form. Han fik sin position ikke ved den frie aand, som han delte med andre, men ved en artistisk evne, der skabte ham en læserkreds uden lige. Alene hans straalende succes modbeviser enhver sentimental paastand om isolation. Særlig vigtig er afhandlingen om *Holbergs to ældste historiske Arbejder* (H. T. 10. r. IV, 1937). Ved en kildekritisk undersøgelse, som mærkelig nok ikke før var blevet foretaget, dokumenterer Th.A.M., at netop de steder, de norske forskere havde betragtet som særlig karakteristiske for frisk og personligt syn i engelsk stil, er direkte afskrift af de tyske forfattere, der havde præget det nye kontinentale dannelsesideal: modsætningen til den skolastiske aandform, der karrikeres i *Erasmus Montanus*. De tyske forfattere var Pufendorf og Christian Thomasius, forfatteren af »Hoffilosofien«. Det nye verdensmandsideal havde Holberg lært at kende i København, hvor det forkyndtes af professor Reitzer, der havde studeret hos Thomasius i Leipzig, og som var Holbergs lærer og utrættelige velynder. Fra det stokkonservative Oxford kunde Holberg derimod ikke hente nogen inspiration til modernitet.

Den polemiske side af Holbergstudierne er grundlæggende; den skabte klarhed. Arkivundersøgelsernes mangfoldige positive enkelttræk samlede Th.A.M. til generalkarakteristik ved flere lejligheder: I *Holbergportrætter* (1918), i den smukke monografi i Dansk biografisk Leksikon (1936) og endelig i livsværket *Den unge Holberg* (1943).

Han forklarer Holberg ud fra to faktorer: Milieuet og den »individuelle struktur« og lægger særlig vægt paa to karaktertræk: Samfundsborgeren og artisten. For begge sider i hans væsen er det ejendommelige viljen til at bringe orden i en uorden eller med Holbergs ord at give et kaos form. Derfor var Holberg en svoren ven af enevælden, og derfor blev hans form saa gennem-

skuelig. Th.A.M. understreger det egocentriske hos sin helt, som kan stige til det pathologiske. Han sætter det i forbindelse med »vægelsindet«, den evige kamp mellem blinde affekter og nøgtern forstand; en trang til klarhed og gylden middelvej, der idelig forstyrres af »dæmoniske« træk.

Heri er der utvivlsomt nedlagt megen medmenneskelig forstaaelse. Men enhver karakteristik karakteriserer to: Den der skrives om og den der skriver. Hvis Th.A.M.s Holbergbillede vil bevare sin værdi ved det rige stof, de mangfoldige iagttagelser, der er baggrunden derfor, vil selve vurderingen sagtens have revision behov. Th.A.M.s naturvidenskabeligt kølige blik for menneskelige fænomener fik med aarene en etisk skygge. Hans medfølelse med menneskene medbestemte hans dom; han overlod helst andre at tale om det »mindre elskværdige«. Han taalte ikke det alt for haarde, og Holberg bliver derfor vistnok under hans haand mere blid end han var.

I virkeligheden omfattede han Holberg med interesse, men ikke i samme grad med sympati. Den stilfærdige, lune Hans Gram var i højere grad hans mand, som det ses af den smukke karakteristik, han har givet af ham i *Vita Johannis Grammii* (1942).

En anden begrænsning, som Th.A.M. selv var klar over, var, at han snarere var personal- end litteraturhistoriker. Mennesket bag værket fængslede ham mere end værket selv. I afhandlingen om Stub i Tilskueren 1934 hævder han med en vis polemik mod genrehistorikerne det berettigede heri. Naar det drejer sig om Holberg, der ikke kan forstaaes som digter uden paa litterær baggrund, er det imidlertid et handicap, der volder nogen slagside. Afsnittet om Peder Paars vidner derom. Maaske var det i erkendelse heraf, at Th.A.M. tøvede med at udarbejde det følgende bind, hvor behandlingen af komedierne vilde have stillet litteraturhistoriske krav.

Som gymnasielærer har Th. A. M. faaet karakteristisk anerkendelse af baade kolleger og elever. Han »aabnede blikket« (Hartvig Frisch), han »lærte mig at se« (Frithiof Brandt). Hans undervisning syntes undertiden improvisation ud fra øjeblikket, men resultatet røbede den maalbevidste plan. Netop fordi han greb øjeblikket og spurgte og krævede svar, præcise svar, sad de unge mennesker tilsidst foran en frisk aabenbaret hemmelighed, uforglemmelig, fordi de selv — det troede de — havde løst gaaden. De havde i det mindste lært selv at se. De var ikke blot blevet undervist men opdraget.

I de syv sidste aar af sin embedstid virkede Th. A. M. som

faglig konsulent hos Undervisningsinspektøren for Gymnasieskolen, »officielt i dansk, historie og oldtidskundskab, men i virkeligheden i hele den humanistiske faggruppe med undtagelse af engelsk, tysk og fransk«, som undervisningsinspektør dr. Højberg Christensen har sagt. Han fik derved lejlighed til ogsaa at inspirere lærerstaben over hele landet, hvad der ifølge undervisningsinspektøren lykkedes i »overordentlig« grad.

Eftertiden vil næppe i samme grad forstaa den usædvanlige, i en vis forstand enestaaende, betydning Th.A.M. havde for sin samtid gennem mere end en generation, og hvorom der foreligger saa mange vidnesbyrd. Det hænger sammen med, at han gav sit bedste i samtaler som lærer og som ven. Han, der skrev et klassisk dansk af samme fine karat som Øhlenschlägers ædle prosa, afskyede at skrive. Først i direkte kontakt med et levende væsen, det være sig menneske eller dyr, fandt han sit element. Først her udfoldede han det, der kun kan betegnes med ordet *visdom*. Med rette er han ofte blevet kaldt en Sokrates. Hans visdom fandt simple og ligefremme ord, fordi hans udtryksform var fornuft, men dens dybde skyldes, at hans oplevelsesform var en ganske anden. Da han ejede det, han kaldte »jydens blu«, talte han ikke om sine oplevelser; ogsaa i vennernes kreds var han lukket. Men de, der kom ham saa nær, som han nu engang tillod, forstod gennem antydninger, at hvis han for mange stod som inkarnationen af afklaret ro, skyldtes det hans egen »fortjeneste«, for at bruge Vodskovs ord om sig selv, som Th.A.M. citerer. I virkeligheden var han dybt forurologet af primitive livsrørelser. Trods al klogskab og indsigt var han det modsatte af en rationalist. Den rationalisme, han bar til skue, var det ideal, han havde behov.

Carl Roos.

Den 10. juli 1950 afgik fhv. arkivar i rigsarkivet Emil Marquard ved døden, knap 77 år gammel. Rask og rørig færdedes han endnu få dage forinden i arkivet, sysselsat med forskellige udgiverarbejder.

M. fødtes 1873 i Emden, Hannover, af danske forældre, blev student fra Roskilde og 1898 cand. mag. (tysk, fransk og latin). Få år efter (i 1901) ansattes han som assistent i rigsarkivet, hvor han 1925 udnævntes til arkivar af 1. grad. Fra 1934—38 var han leder af arkivets 1. afdeling, fra 1938 til sin afsked i 43 af 2. I det lange tidsrum fra 1898 til 1925 havde han tillige arbejde ved Ritzaus bureau som redaktør.